

Entomologický slovník

[A](#) [B](#) [C](#) [Č](#) [D](#) [E](#) [F](#) [G](#) [H](#) [CH](#) [I](#) [J](#) [K](#) [L](#) [M](#) [N](#) [O](#) [P](#) [R](#) [S](#) [Š](#) [T](#) [U](#) [V](#) [X](#) [Z](#)

A

- abdominální - zadečkový, např. končetiny vyrůstající ze zadečkových článků
- AKRON - před hlavové části členovců, vznikající z přední části zárodku, nepřeměněné na články
- AMPHIGONIE - oboupohlavní rozmnožování
- ANABIOSA - dočasné omezení základních životních projevů na minimum
- ANAMERNÍ VÝVIN - z vajíčka se líhne larva se silně sníženým počtem článků. Během postembryonálního vývoje článků postupně přibývá.
- anální - řitní, nalézající se v okolí řitního otvoru
- antagonistický - působící protichůdně, opačně
- apikální - umístěný na nejzazší (koncové) části těla
- APOLÝZA - první fáze svlékání, kdy se začíná oddělovat kutikula od epidermis
- apterní - bezkřídlý (beze stopy po křídlech)
- ARBORIKOLNÍ - žijící na stromech
- AROLIUM - nepárový, často membranózní, lalůčkovitý výběžek, ležící mezi dráčky noh
- ARRHENOTOKIE - vznik samčích potomků z neoplozených vajíček
- asimilační barviva - látky umožňující fotosyntézu (vázaní sluneční energie v těle organismu)
- asymetrický - nesouměrný
- AUTOTOMIE - vrozená schopnost uvolnit v případě nebezpečí (když ji uchopí predátor) končetinu nebo její část

B

- BAKTERIÁLNÍ FLORA - soubor symbiotických bakterií, který některým skupinám členovců usnadňuje trávení potravy
- bentický - vázaný na dno vodních nádrží
- bilaterální symetrie - dvoustranná souměrnost
- binární dělení - rozdělení mateřského jedince prvoka na dva jedince dceřinné
- BIOCENÓZA - společenstvo organismů určitého biotopu
- bionomický - vzhledem k životním projevům
- biotop - stanoviště, místo obývané určitou biocenózou (=společenstvem organismů)
- bodavě sací ústní ústrojí - kusadla i čelisti jsou buď zcela redukovány nebo přeměněny v tyčinkovité útvary, které skládají nasávací kanálek, zevně patrný jako sosák (OBR, OBR) (viz. kousací ústní ústrojí)
- bisexuální - oboupohlavní
- boreomontánní (boreoalpinní) rozšíření - zeměpisné rozšíření druhů, při němž většina jedinců žije na území tajgy (Sibiř, severní Evropa), zatímco nepočetné zcela izolované populace obývají (od ledových dob) horské polohy v nižších zeměpisných šířkách (včetně bývalé ČSFR; viz. glaciální relikty)
- brachypterní - se zkrácenými (a proto nefunkčními křídly)
- brakické vody - mořská voda se sníženým obsahem solí, zpravidla při ústí velkých řek

- byssus (byssové vlákno) - hedvábí vylučované zvláštní žlázou na břišní straně nohy u mlžů

C

- cerky - pár jednoduchých nebo článkovaných, krátkých nebo dlouhých přívěšků 11. zadečkového článku hmyzu, někdy i klíškovitého tvaru (OBR) (=štěty)
- CIZOPASNÍK - živočich, který žije uvnitř těla nebo na povrchu jiného živočicha (hostitele) a přijímá živiny z jeho těla
- CYMBIUM - miskovitě utvářený poslední článek makadla, do něhož je zanořen v klidové pozici bulbus
- cysta - klidové stadium (nejčastěji u prvoků) opatřené ochranným obalem

Č

- ČELNÍ ŠTÍTEK - clypeus, štítek, který shora svrchní pysk hmyzu a nese důležité určovací znaky (OBR)
- ČÍPEK - podlouhlý, obvykle zašpičatělý smyslový orgán hmyzu

D

- definitivní hostitel - ten z hostitelů parazita, v němž probíhá pohlavní (bisexuální) rozmnožování
- derivát - odvozená struktura
- DIAPAUZA - geneticky naprogramované zastavení vývoje určitého stadia nebo funkce určitých orgánů (např. pohlavních) vlivem určitých faktorů prostředí. Pokračování vývoje (přerušení diapauzy) nastává po uplynutí geneticky určené doby a po odeznění faktorů prostředí. Pokračování vývoje (přerušení diapauzy) nastává po uplynutí geneticky určené doby a po odeznění faktorů, které ji nastartovaly (může to být například změna délky světelného dne nebo teploty). V mnoha případech vývoj jedince bez prodělání diapauzy nemůže vůbec pokračovat a v důsledku toho uhynie.
- diferenciace tkání - rozrůznění buněk v tělech mnohobuněčných; počátečním projevem je vznik ektodermu a entodermu u jejich zárodků
- DIMORFISMUS (POHLAVNÍ) - odlišnost samce a samice téhož druhu, zejména tvarem. Odlišují - li se pouze barvou, hovoříme o dichroismu.
- dipterolog - badatel zabývající se studiem dvoukřídlého hmyzu
- dokonalá proměna (holometabolie) - ontogenetický vývin hmyzu, při němž nedospělé stadium (larva), postrádající vnějších znaků dospělé (křídla, kladélko, často i složené oči, nohy atp.), musí prodělat před dosažením dospělosti klidové stadium zvané kukla (OBR)
- DORMANCE - každé prodloužení vývinu kteréhokoli stadia daného druhu (včetně diapauzy)
- dorzoventrální - spojující hřbetní stranu s břišní
- drápek hmyzu - chitínový špičatý útvar, který zakončuje končetinu a nese důležité určovací znaky jako zoubky, přívěsky, lišty apod. (OBR)

E

- ekdyze - svlečení staré kutikuly u členovců, aby pod ní ležící nová kutikula, dočasně tvárná, umožnila růst jedince
- ekologická valence - míra tolerance druhu k ekologickým podmínkám
- ektoparazit (ektoparazitoid) - vnější parazit (parazitoid)
- ekvační dělení - jeden z typů dělení jádra při vývinu pohlavních buněk
- embryonální stadium - stadium, jehož vývin se uskutečňuje ve vajíčku nebo v těle mateřského jedince
- ENDEMIT - druh žijící výhradně na daném území
- endopodit - viz rozeklaná nožka
- ENTOGNÁTNÍ - s kusadly a čelistmi ukrytými uvnitř hlavové kapsule (zevně jsou kryty bočními hlavovými záhyby - plicae orales)
- ENTOMOLOG - zabývající se studiem hmyzu (šířeji chápáno jako studiem všech členovců)
- epidemiologický význam - podíl na vyvolávání a šíření onemocnění
- epidermis - pokožka; u bezobratlých tvořena zpravidla jedinou vrstvou buněk
- EPIGAMNÍ PROJEV, CHOVÁNÍ - změna v chování předcházející páření
- epigeický - obývajíc povrch půdy
- epimerní vývin, epimerie, epimorfóza - nedospělá stadia mají již po ukončení zárodečného vývinu stejný počet tělních článků jako dospělci
- epitel (epiteliální výstelka) - soubor buněk kryjících vnější nebo vnitřní povrchy (těla i orgánů)
- eruciformní - housenkovitý (eruka=housenka), zpravidla se znaky opačného charakteru než u kampodeoidních larev: hlava hypognátní s krátkými tykadly, nohy krátké, cerky scházejí
- euryekní druh - druh se širokou ekologickou valencí (viz ekologická valence)
- EURYTERMNÍ - s vysokou mírou tolerance vůči kolísání teploty
- eurytopní druh - druh vyskytující se na mnoha typech stanovišť
- eutrofizovaný (eutrofní vody) - zásobený nadměrným přísunem živin, zpravidla antropogenního původu
- exopodit - viz rozeklaná nožka
- EXUVIE - svlečka, čili oddělená a svlečená stará kutikula jednotlivého stadia nebo instaru

F

- FARÁTNÍ FÁZE - stav existence určitého instaru nebo stadia při svlékání v období mezi apolýzou a ekdysí. Následující instar nebo stadium jsou utvořeny, nemají ale ještě vytvořenou svou kutikulu a jsou obklopeny starou kutikulou předcházejícího stadia nebo instaru. Délka farátní fáze je u různých stadií a u různých skupin hmyzu odlišná. Pravidelně delší bývá při přechodu z jednoho prostředí do druhého (z vody na souš, z půdy do vzduchu)
- faseta - drobná ploška na povrchu složeného oka hmyzu; označuje čočku jednoho z oček, z nichž se složené oko skládá
- FEROMONY - (vnější hormony), chemické látky umožňující koordinovat rozmnožovací aktivitu mezi jedinci téhož druhu
- FILAMENT - nepárový článkovaný přívěsek posledního článku zadečku některých členovců, obecně jakýkoliv vláknitý přívěsek
- fixace - smrcení organismu pro účely studia; výběr látek (fixáže) zpravidla odpovídá konkrétnímu účelu studia i zkoumané skupině živočichů

- FYLETICKÁ PŘÍBUZNOST - příbuzenské vztahy prokázané studiem morfologie, histologie a biochemie organismů (včetně jejich vývojových stadií), vzniklé během vývoje ze společného předka
- FYTOFÁGNÍ - živí se rostlinnou stravou

G

- GANGLION - nervová zauzlina
- genitální článek - článek těla (např. u členovců), na němž vyúsťují pohlavní ústroje
- glaciální relikť - druh, jehož jedinci (populace) přežívají na našem území od posledního zalednění (skončilo před 10 000 lety)
- geografická rasa - soubor jedinců z určitého území, kteří se odlišují od jedinců téhož druhu žijících na území ostatních (zpravidla označována jako poddruh)
- gonády - pohlavní ústrojí
- gonochorista - druh, u něhož je vázán výskyt samčích a samičích pohlavních orgánů na odlišné jedince
- GONOPODY - pohyblivé přívěsky zadečkových sternitů
- GREGARISMUS - sdružování jedinců téhož druhu ve shluky nebo hejna

H

- HABITAT - místo, na kterém roste rostlinný druh nebo žije živočišný druh
- hálka - útvar vznikající na rostlině bujením tkání následkem činnosti parazita. Má typický tvar, podle něhož j možno určit původce. Tvoří ji někteří roztoči, mšice a především hmyz blanokřídľý (žlabatky) a dvoukřídľý (bejlomorky)
- heliodukty - nástavce, v nichž ústí trubicovité vývody voskových žláz některých červců; u jejich základů jsou chlupy
- HELIOFILNÍ - vyhledávající místa ozářená slunečními paprsky
- HEMATOFÁGNÍ - živí se sáním krve jiných živočichů
- hemimetabolie - viz nedokonalá proměna (OBR)
- HEMOLYMFA - krvomíza (krev se mísí u členovců s mízou v důsledku toho, že cévní soustava otevřená)
- HERBIVOR - organismus živí se rostlinnou stravou
- hermafrodit - druh, u něhož je vázán výskyt samčích a samičích pohlavních orgánů na téhož jedince
- heterogonie - střídání generací rozmnožujících se oboupohlavně s generacemi s rozmnožováním partenogenetickým
- hibernovat - přezimovat
- HISTOLÝZA - rozpad a zásadní přestavba tkání a orgánů v těle bezobratlého živočicha, probíhající zpravidla v klidovém stadiu, např. v kukle
- HLAVOVÁ KAPSULE - vnější sklerotizovaná kostra hmyzí hlavy
- holarktický druh - druh rozšířený v Evropě i v severní Asii a severní Americe
- holometabolie - viz dokonalá proměna (OBR)
- HOLOTYP - dokladový exemplář určitého druhu organismu, který by stanoven autorem popisujícím tento druh za nositele všech typických znaků daného druhu
- hostitel - živočich hostící ve svém těle nebo na povrchu těla cizopasníky
- housenice - býložravé larvy některých blanokřídľých, které se na první pohled podobají housenkám. Mají však na zadečku 5 až 7 párů panožek a pošinky.

- housenky - larvy motýlů, obvykle dosti pestré; mají měkké tělo a silnou chitinovou hlavovou schránku. Na 3. až 6. článku zadečku mají zpravidla 4 páry panožek, na posledním článku pošinky
- hyfa mykorrhizy - vláknitý útvar hub žijících v symbióze s kořeny dřevin
- HYPERMETABOLIE - komplikovaný případ dokonalé hmyzí proměny, spočívající ve větším množství larválních typů a dvou stadií klidových
- hyperparazitoidní vývoj - nastává v tom případě, když parazitoid parazituje na jiném druhu parazitoida
- hypognatní hlava - postavení hlavy, kdy čelo svírá s tělem pravý nebo ostrý úhel a ústní ústrojí je namířeno dolů nebo dozadu
- hypopus - klidové stadium roztočů; slouží k přečkávání nepříznivých podmínek anebo k šíření (nepřijímá potravu)
- hypotonické prostředí - s nižším osmotickým tlakem než má vnitřní prostředí organismů

CH

- chelicery - první pár končetin pavoukovců zvaný klepítka
- CHETOTAXIE - uspořádání brv, set a chlupů, které bývá specifické jak v rámci jednotlivých vývojových stadií a jejich instarů, tak i v rámci imaga (oproti ostatním druhům)
- chitin - složitá chemická látka ($C_8H_{13}O_5N$) vytvářející pevné krunýře hmyzích těl (je základní látkou hmyzí kutikuly), kostry některých hub a části těl mechovek ale i buněčné stěny některých hub rostlinných (Fungi). Je velmi odolný a pružný, nesnadno se rozkládá. V kutikule bývá často zpevňován bílkovinným sklerotinem nebo i minerálními solemi, především vápenatými. Takovouto zpevněnou kutikulu označujeme za sklerotizovanou (ne chitinizovanou, protože tou je každá kutikula)
- CHORION - ochranný obal vajíčka hmyzu, vznikající z folikulárních buněk vaječníku. Chorion je hladký nebo často i s druhově charakteristickou mikrostrukturou.
- chorologický - vzhledem ke svému rozšíření

I

- imaginální - vázaný na dospělého jedince
- imago - dospělé stadium hmyzu
- inkrustace - zpevnění kutikuly anorganickými látkami
- instar - růstové stadium členovců vymezené dvěma následnými svlékáními kutikuly
- intracelulární - vnitrobuněčný
- inundační území - území ovlivňované kolísáním vodní hladiny protékající řeky
- invazní (stadium) - s funkcí napadat hostitele (určité stadium parazitů a parazitoidů) nebo osídlit nové území

J

- juvenilní - nedospělý

K

- **kampodeoidní typ larev** - odvozen od vzhledu vidličnatek rodu *Campodea*; dlouhá tykadla a kusadla namířená dopředu, dlouhé šetty dozadu; rovněž nohy bývají dlouhé (rychlý pohyb)
- **karapax** - kutikulární štít kryjící zpravidla celý hřbet hlavohrudi (pavouk, rak apod.)
- **KARNIVORNÍ** - masožravý
- **kladélko** - nápadný útvar samic některých živočichů; slouží k uložení vajíček do půdy, do rostlinných či živočišných tkání apod. (u četných forem hmyzu) nebo do žaberní dutiny (u ryb hořavek).
- **kolonie** - soubor jedinců vzniklých zpravidla nepohlavním rozmnožováním a setrvávajících pohromadě
- **koloniální** - viz kolonie
- **komenzálové** - živočišné druhy žijící v těle nebo na těle jiných druhů, aniž by jim svojí přítomností škodily nebo prospívaly
- **končetiny** - párovitě uspořádané přívěsky těla; u členovců zpravidla článkované (např. nohy, tykadla); viz nohy členovců (OBR), viz tykadla (OBR)
- **KOPROFÁGOVÉ** - živočichové, kteří se živí výkaly jiných živočichů
- **kopulační (nožka)** - oplozovací (sloužící při předávání samčích pohlavních buněk)
- **kosmopolitní** - rozšířený ve všech zoogeografických oblastech
- **kousací kukla** - kukla hmyzu, jejíž kusadla jsou pohyblivá a slouží zpravidla k přemísťování celého těla
- **kousací ústní ústrojí** - základní typ ústního ústrojí většiny členovců (zejména korýšů a hmyzu), jenž se skládá ze tří párů končetin: kusadel a dvou párů čelistí v nepárový spodní pysk (OBR) (z kousacího ústrojí se u hmyzu vyvinuly další typy ústního ústrojí přizpůsobeného k nasávání potravy; v těchto případech jsou kusadla i čelisti buď zcela redukovány nebo přeměněny v tyčinkovité útvary, které skládají nasávací kanálek, zevně patrný jako sosák)
- **KREMASTER** - výběžek zadního konce kukly motýlů opatřený háčky nebo zoubky. Umožňuje fixaci kukly v prostředí a napomáhá tak při líhnutí motýla z kukly. Je často rodově i druhově charakteristický
- **KROVKY** - křídla prvního páru u brouků a hmyzu rovnokřídlého (pozn.: *Ensifera*, *Caelifera*) vyztužená chitinem a přeměněná v krycí orgán. Letu již neslouží.
- **KRYPTISMUS** - jev, kdy živočich dokonale barvou nebo tvarem těla splývá s okolním prostředím
- **KRYTKY** - zvláštní drobné štítky ležící na předním okraji základu křídel hmyzu
- **KUSADLA** - hlavní pár žvýkacího ústrojí členovců. Hmyz má dva páry kusadel: první pár je silný, dobře viditelný a nese četné určovací znaky. Slouží k hrubému drcení potravy. Druhý, menší pár kusadel potravu rozmělnuje.
- **KUTIKULA** - pevný vnější povrch těla bezobratlých vylučovaný pokožkou a tvořící zevní kostru, zpravidla obsahující chitin a někdy i uhličitan vápenatý
- **KYVADÉLKA** - křídla zakrnělá v paličkovitý útvar. U řásníků (*Strepsiptera*) zakrňuje první pár křídel, u much (*Diptera*) pár druhý. Mají význam pro mechaniku letu.

L

- **labium** - spodní pysk; druhý pár čelistí u hmyzu přeměněný v nepárový útvar (viz kousací ústní ústrojí) (OBR)
- **labrum** - svrchní pysk (OBR)
- **larva** - nedospělé stadium hmyzu s dokonalou proměnou bez vnějších základů imaginálních orgánů
- **LARVIPARIE** - rození larev

- laterálně zploštělý - ze stran zploštělý (OBR)
- LEPIDOPTEROLOGIE - obor entomologie, zabývající se studiem motýlů (Lepidoptera)
- litorál - společenstvo živočichů obývajících příbřežní mělčiny rybníků nebo moře

M

- MAKADLA - ústní končetiny členovců. U korýšů je to pouhý přívěsek, u pavoukovitých a hmyzu velmi dokonalý a složitý orgán vybavený četnými smyslovými ústroji. Tvar makadel je velmi proměnlivý; u motýlů tvoří někdy velice nápadné útvary na hlavě.
- makropterní - s dobře vyvinutými letu schopnými křídly
- medium - chemická látka používaná k uložení objektu do mikroskopického preparátu (např. kanadský balzám)
- medovice - sladké výkaly mšic a dalších skupin řádu Sternorrhyncha
- meiosis - dělení buněčného jádra vedoucí ke vzniku haploidní pohlavní buňky
- mikropterní - se silně zmenšenými a nefunkčními křídly
- MIMIKRY - situace, kdy požitelný a bezbranný živočich napodobuje druhy nepožitelné, jedovaté nebo jinak vyzbrojené proti predátorům
- minovat - vyžírat v listech chodbičky (miny, podkopěnky), aniž by byly porušeny povrchové epitely listu
- MONOFÁGNÍ - živící se jediným druhem potravy
- monotypický rod - rod s jediným druhem
- MONOVOLTINNOST - jednoletý generační cyklus
- morfa - dědičná tvarová odchylka
- morula - kulovité stadium zárodečného vývinu živočichů připomínající plod moruše
- myrmekofilní - vázaný na společenstvo mravenců

N

- NEOTENIE - získání pohlavní dospělosti v juvenilním stadiu
- NOHY ČLENOVCŮ - článkované končetiny, které tvoří obvykle pět hlavních částí: kyčle, příkyčlí, stehna, holeně a chodidla. Podle způsobu života jsou nohy různě upraveny - jsou kráčivé, běhové, skákavé, zachytivé, lapací, chytavé, hrabavé, plovací, upravené k pohybu po vodní hladině, ke sběru pylu nebo i k čištění těla. Tvar noh odpovídá jejich funkci (OBR).
- NOSEC - protažená přední část hlavy, na níž leží tykadla a ústní ústrojí brouků nosatců
- nožka - pojem používaný u korýšů (ale i u stonožek) pro končetiny vzniklé přeměnou hrudních nebo zadečkových noh k jiné funkci než kráčivé
- nedokonalá proměna (hemimetabolie) - ontogenetický vývin hmyzu, při němž nedospělé stadium (nymfa), které má již základy vnějších znaků dospělého (křídla, kladélko atp.), neprodělává před dosažením dospělosti stadium kukly (OBR)
- nekousací kukla - kukla, jejíž kusadla splývají s povrchem těla a nemohou se proto pohybovat
- neometabolie - odchýlný vývin hmyzu s nedokonalou proměnou spočívající v dočasné redukci základů křídel
- nepohlavní rozmnožování - vznik nových jedinců nezávisle na pohlavních buňkách, např. pučení nového jedince na těle jedince mateřského

- nepřímý vývin - vývin, při němž se líhne z vajíčka larvální stadium s mnohem nižším počtem tělních článků než má dospělec (anamorfóza)
- nymfa - nedospělé stadium hmyzu s nedokonalou proměnou s vnějšími základy imaginálních orgánů (složené oči, křídla, vnější pohlavní orgány)

O

- obojetník - viz hermafrodit
- oboupohlavní rozmnožování - uskutečňuje se za účasti samčího i samičího pohlaví
- OBRUBA ŠTÍTU - plastický lem štítu některých brouků; je důležitým určovacím znakem.
- OBRVENÍ - brvy nahloučené v některých částech těla hmyzu, navenek podobné drobným chlupům; jsou však spojeny se smyslovými buňkami. Někdy, např. na očích, není dosud zcela jasné, jde - li skutečně o smyslové orgány
- OČI SLOŽENÉ - párové velké oči po stranách hlavy u hmyzu; vyznačuje se mozaikovým viděním
- OČI TEMENNÍ - nepárová očka, která slouží k vnímání směru světla (OBR). Jsou častá u hmyzu i ostatních členovců
- OCHLUPENÍ - chlupy hmyzu a jiných bezobratlých jsou z chitinu. Jejich délka, umístění a barva jsou často důležitým určovacím znakem (chlupy savců jsou produkty kůže a chrání tělo proti chladu)
- OKA - typické kruhovitě skvrny na křídlech hmyzu; mají značný význam hlavně při určování motýlů
- OLIGOFÁGNÍ - živící se velice omezeným počtem druhů potravy
- OMMATIDIUM - očko, menší nebo větší množství ommatidií vytváří složené oko hmyzu
- OOTÉKA - pouzdra vytvořená kolem vajíček. Ootéky vytváří samice z produktů přídatných žláz buď v koncové části vejcovodů (švábi) nebo aktivně během kladení (kudlanky)
- OPÝŘENÍ - označení pro povrch těla hmyzu pokrytý velmi jemnými a přilehlými vlásky
- orthopteroidní řády - soubor hmyzích řádů z příbuzenstva někdejšího řádu Orthoptera, kam náležely současně kobylky i saranče, ale často i kudlanky a škvoři a další skupiny dnešní kohorty Polyneoptera
- OSTRUHY - u motýlů (otakárkovitých) charakteristické prodloužení zadního křídla, u jiných skupin hmyzu silný trnovitý útvar na konci holení nebo na samčích kopulačních orgánech
- OVIPARIE - vejcorodost
- OVOVIVIPARIE - vejcoživorodost, kladení vajíček, z nichž se bezprostředně líhnou nymfy nebo larvy

P

- PALIČKA TYKADEL - viz tykadla
- panožka - nečlánkovaný přívěsek těla sloužící k lokomoci, u hmyzu komolé útvary vybavené přísavkou a věnečkem háčků, které slouží přidržování na podkladu. Mají je larvy motýlů a bylinných vos
- PARAFYLETICKÉ SKUPINY DRUHŮ - zahrnují potomky dvou nebo více předků vzájemně nepříbuzných
- parapodie (parapodium) - panožka

- PARAZIT - viz cizopasník
- parazitoid - organismus, který jen část svého života (vývoje) prožije jako cizopasník a svého hostitele vždy zabíjí
- partenogeneze - pohlavní rozmnožování bez účasti samčích pohlavních buněk. Partenogeneze je buď stálá, obligatorní, potom jen thelytokní, nebo příležitostná, fakultativní, vyskytující se vedle oboupohlavního rozmnožování
- PAŠTĚT - viz filament
- PEBRINA - onemocnění housenek, působené hmyzomorkou bourcovou (*Nosema bombycis*)
- pedipalpy - druhý pár končetin pavoukovců zvaný těž makadla
- PEDOGENEZE - partenogenetické (thelytokní) rozmnožování neotenických nedospělých stadií
- periodické tůně - dočasné, v určité části roku vysychající tůně
- PILOVITÁ TYKADLA - viz tykadla hmyzu
- PLAMKA - malá část křídla hmyzu při jeho předním okraji vyztužená chitinem; zpravidla se barvou liší od ostatního křídla (OBR)
- PLANIDIUM - plochá, často otrněná volná invazní larva některých parazitických chalcidek (*Chalcidoidea*), číhající na kořist. Přeneseně i obdobná larva parazitických dvoukřídлых
- plankton - soubor živočichů (organismů) vznášejících se ve volném vodním prostředí
- PLASTRÓN - jemné struktury nebo krátké, husté ochlupení, fungující jako zásobárna vzduchu a jakési fyzikální žábry u vodních organismů. U vajíček suchozemského hmyzu umožňuje plastronové dýchání přežít krátkodobé zaplavení
- plazmodium - mnohojaderná buňka
- podkopěnka - viz. minování
- POLOKROVKY - částečně vyztužený přední pár křídel u ploštic
- POLYEDRIE - virové onemocnění hmyzu, nazvané podle toho, že v tělech napadených jedinců jsou mikroskopicky patrné mnohostěny (polyedry) patogenního viru
- POLYEMBRYONIE - rozpad časných embryonálních stadií na více částí, vyvíjejících se dále samostatně; z jednoho vajíčka se tak líhne více larev
- polyfágní - potravně nesespecializovaný
- polymetabolní vývin - vývoj s několika odlišnými typy larev
- polymorfismus - geneticky podmíněná tvarová rozmanitost jedinců téhož druhu; vyskytuje se pravidelně u sociálního hmyzu a projevuje se přítomností více morfologicky odlišných forem (morf, kast)
- POLYPODNI LARVA - larva s více než šesti trupovými končetinami
- POLYVOLTINNOST - vývoj více generací v roce
- pontokaspický - k nám rozšířený z území obklopujícího (nebo z vod) Černého moře a Kaspického jezera
- populace - soubor všech jedinců jednoho druhu organismů
- PÓR - otvor, většinou vývod kožní žlázy, u některých druhů hmyzu velmi zřetelný
- postembryonální vývoj - vývin jedince po vylíhnutí z vajíčka nebo po narození
- POŠINKY - poslední pár panožek housenek a housenic, tvarem značně odlišný od ostatních. Pošinky posouvají tělo housenek a housenic kupředu
- predátor - druh živící se jinými živočichy
- PRELARVA - stadium mezi vajíčkem a prvním larválním stadiem. Může trvat jen několik minut (kudlanky), nebo dnů (pavouci), nepřijímá potravu a často má končetiny s nezřetelnou segmentací

- PREPUPA - pozměněný stav larvy v závěru posledního larválního instaru, kdy larva přestala přijímat potravu a nastaly v ní morfologické a etologické změny
- prognátní hlava - držení hlavy s ústním ústrojím namířeným dopředu ve směru osy těla
- proměna - viz dokonalá a nedokonalá proměna a přímý vývin
- PŘEDOHRUŽ - přední oddíl hrudi hmyzu, který nenese křídla. Je většinou charakteristicky utvářen a nese četné určovací znaky
- přímý vývin - vývin, při němž se líhne z vajíčka nedospělé stadium s definitivním počtem tělních článků (epimorfóza), avšak k dosažení dospělosti je obvykle nezbytná další proměna (nápadná zejména u hmyzu, kde kromě pohlavních orgánů se dospělec vyznačuje i dokonalými orgány pohybovými, většinou křídly)
- PTEROSTIGMA - plamka
- PUIPARIE - kuklorodost
- PYGOPOD - nepárová opora těla u larev mnoha brouků, představující poslední, desátý článek zadečku, jímž prochází i vyústění střeva
- pygopody - párové přívěsky posledního desátého zadečkového článku larev chrostíků a střechatek, často článkované a s drápkem
- PYSK ČLENOVCŮ - součást ústního ústrojí

R

- rozeklaná nožka - dvojvětěvná končetina korýšů: ze společného základu vyrůstají dvě větve, vnější (exopodit) a vnitřní (endopodit)
- RÝHY - viz skulptura
- RYPÁK U HMYZU - zvláštní utváření hlavy u srpíčovitých; je protažena dolů, hladká a nese na konci ústní ústrojí

S

- saprofágní - živící se mrtvými těly organismů
- SENZILA - jednoduchý kutikulární orgán, který přijímá z vnějšího prostředí podráždění, které předává smyslové buňce
- seta - chloupkovitý útvar kutikuly vytvořený jedinou epidermální buňkou
- SCHNEIDEROVY ŽLÁZY - obdoba přímokrových tělísek hmyzu (corpora allata a c. cardiaca) u pavouků
- SÍŤOVANÁ KŘÍDLA - viz žilnatina
- SKÁKACÍ VIDLICE - zvláštní útvar na konci zadečku chvostoskoků, který jim umožňuje skákavý pohyb na principu katapultu
- SKULPTURA - velmi důležitý určovací znak u četných skupin hmyzu i jiných členovců; může být pravidelná nebo nepravidelná, řádkovitá, tvořená buď tečkami, nebo rýhami. Plošky mezi nimi se nazývají mezirýží a mohou mít zvláštní strukturu.
- SMOTKY - těsně svinuté útvary z rostlinných materiálů, v nichž žijí některé larvy hmyzu
- soliterní - netvořící kolonie
- osák (sací chobot) - končetiny ústního ústrojí přizpůsobené k sání potravy (viz kousací ústní ústrojí), např. u motýlů nebo některých much, mívá charakteristický tvar, je např. na konci rozšířen, svinut do spirály apod.
- SPÁNKY HMYZU - část hlavy za očima po stranách temene
- SPERAMOTOFOR - pouzdro, vzniklé z utužlého sekretu přídatných žláz samčích pohlavních orgánů, obsahující spermie

- STADIUM - kvalitativně odlišná fáze ve vývoji hmyzu: vajíčko, nymfa nebo larva, kukla, imago
- STILUS (množné č. STILI) - jeden z typů gonopodů u hmyzu, typický pro samčí kopulační orgány
- STRIDULACE - vydávání zvuku
- STOPKA ZADEČKU - přední zúžená část zadečku u štíhloпасých blanokřídých (vosa). Většinou je jednoduchá, jen u mravenců nese svrchu ztloustlou část, tzv. šupinu
- stridulační orgán - orgán sloužící k vydávání zvuků, zpravidla za účelem vnitrodruhového dorozumívání
- SUBCHELÁTNÍ - loupeživá končetina, kde není vytvořeno klepítko, ale následující článek se přivírá k předchozímu jako čepel nože do střenky (typické pro chelicery pavouků a pro první pár noh kudlanek které vzhledem k tomuto typu končetin získaly svůj český název)
- SUBIMÁGO - zvláštní vývojové stadium jepic, má již křídla, ale musí prodělat ještě jednu ekdyzi, aby dospělo
- subtropy - přechodné území mezi tropickým a mírným klimatickým pásmem (např. oblast Středozevního moře)
- symbióza - soužití dvou různých druhů, z něhož mají oba prospěch
- synantropní - vázaný svým výskytem na lidská obydlí

Š

- Šev - místo spojení dvou částí těla členovců nebo závitků ulit měkkýšů. Obzvlášť důležitý pro určování je šev krovek brouků.
- ŠTĚTEC - nápadný útvar skládající se z dlouhých chloupků na konci zadečku některých motýlů.
- ŠTĚTINKY - výrůstky chitínového pokryvu hmyzu, které mají význam buď jako smyslový orgán, nebo jako ochrana těla
- ŠTĚTY - přívěsky na posledních člancích zadečku některých druhů hmyzu /jepice (OBR), pošvatky (OBR)aj./; bývají dva nebo tři a jsou důležitým určovacím znakem. (=cerky)
- ŠTÍT - velká chitínová ploška kryjící shora předohrud'
- ŠTÍTEK - chitínový útvar na hřbetní straně hmyzu kryjící shora středohrud'. Velmi důležitý je pro určování např. brouků, blanokřídých apod. U puklic a červců je to krycí útvar vytvářený žlázami, které chrání celé zvíře před vnějšími vlivy a je pro každý druh specifický
- ŠUPINA HMYZU - chitínový útvar vyrůstající z pokožky. Má charakteristický tvar i barvu. Vyskytuje se u motýlů, komárů, šupinušek, brouků i jiných čtených skupin hmyzu, dokonce i u některých pavoukoveců.

T

- TAGMA - skupina článků sjednocená v jednotný oddíl (např. hlavohrud' a zadeček u pavouků nebo hlava, hrud' a zadeček u hmyzu)
- taxon - pojmenovaná jednotka v systému živočichů (např. druh Araneus diadematus, rod Araneus, čeled' Araneidae)
- taxonomická hodnota - je vyjádřena vzájemným vztahem taxonomických kategorií (druh, rod, čeled', řád, třída, kmen); druh má nižší hodnotu než rod, rod než čeled' atp. (kmen má např. vyšší hodnotu než všechny ostatní vyjmenované kategorie)

- TEGMINA - krytky, zpevněný prvý pár křídel se zachovanou žilnatinou, v klidu kryjící blanitý pár druhý
- terminální - koncový (např. terminální filament - nepárový, článkovaný přívěsek posledního článku zadečku u některých skupin hmyzu)
- THELYTOKNÍ - zvláštní druh partenogeneze, během níž vznikají z neoplozených vajec výhradně samice
- tracheální žábry - žaberní vychlípeniny pokožky umožňující dýchání ve vodním prostředí; nesloužící k rozvádění kyslíku prostřednictvím tělních tekutin (krvomíza), ale bezprostředně navazují na systém vzdušnicových kanálků, jenž ho vede až k jednotlivým tkáním ve stavu plynném, např. larva střechatky (OBR)
- TRANSOVARIÁLNÍ PŘENOS - uskutečněný z matky na potomstvo přes vajíčko, vyvíjející se ve vaječníku matky
- trichobothrie - dlouhé, kolmo od těla odstávající, vláskovité smyslové chlupy členovců
- TRNY - typické zaostřené útvary vyrůstající z pokožky členovců na různých místech těla; jsou důležité pro určování
- TROFALAXE - vzájemná výměna potravy mezi nedospělým stadiem a imagem
- TRÁSNĚ MOTÝLŮ - dlouhé brvy, které vyrůstají na okrajích křídel některých motýlů; mají význam při určování
- TYKADLA - důležitý orgán členovců i měkkýšů, který nese velké množství smyslových ústrojů a slouží někdy i k pohybu (korýši). Nejsložitější jsou tykadla hmyzu; mohou být štětinkovitá, nitkovitá, hřebenitá, pilovitá, paličkovitá, kyjovitá, peříčkovitá, osinovitá i jinak upravená (OBR)

U

- UROGOMFY - párovité, pohyblivé i nepohyblivé, článkované i nečlánkované výběžky devátého zadečkového článku larev brouků

V

- VALVIFER - přívěsek 8. a 9. článku zadečku, z něhož se u samic hmyzu tvoří kladélko
- VALVULA - důležitá struktura kladélek u hmyzu
- varieta - tvarová odchylka nižší kategorie než je poddruh (viz geografická rasa)
- VĚJÍŘEK - typický útvar na tykadlech hmyzu sestavený z několika článků vedle sebe
- ventrální - břišní
- VIKARIANTNÍ - zastupující daný druh nebo skupinu druhů např. na jiném kontinentu (geografická vikariance) nebo v jiném prostředí (ekologická vikariance)
- VIVIPARIE - živorodost
- volvace - schopnost živočicha svinout se do kulovitého tvaru
- VONIČKY - vonné žlázy na křídlech motýlů; poznáme je podle jinak utvářených šupinek
- VOSK - produkt zvláštních voskových žláz, které mají četné druhy hmyzu. Slouží ke stavbě hnízda (u včel) nebo k ochraně před nepřítelem a nepříznivým prostředím (u mšic, červců, svítilek, brouků aj.). Voskové žlázy leží na různých místech těla a jsou v činnosti buď po celý život, nebo jen po určitou dobu (u včel)

X

- xerothermní - suchý a teplý

Z

- ZADEČKOVÉ NOŽKY - nožky vyrůstající z jednotlivých článků zadečku. Jsou běžné u koryšů, vyskytují se však i u primitivních skupin hmyzu nebo u některých larev (panožky)
- ZÁMOTEK (=KOKON) - oválný, hruškovitý nebo kulovitý útvar z pavučiny nebo hedvábného vlákna, který chrání důležitá vývojová stadia hmyzu, např. kukly motýlů nebo vajíčka pavouků. Tvar zámotku je většinou pro každý rod nebo druh specifický
- zoochlorela - zelená řasa žijící symbioticky v buňkách bezobratlých živočichů

Ž

- ŽEBRO - u hmyzu a plžů vystupující podélný útvar na povrchu těla, důležitý při určování
- ŽILNATINA KŘÍDEL - jeden z nejdůležitějších určovacích znaků hmyzu. Primitivní řády hmyzu mají žilnatinu křídel velmi hustou; u vyšších řádů je vyvinuto několik hlavních podélných žilek spojených poměrně malým množstvím příček. Charakter křídla je důležitým určovacím znakem, což je patrné i z toho že mnohé hmyzí řády jsou podle žilnatiny křídel pojmenovány (např. síťokřídla aj.)